

„ПОЛША В ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА“ – ВТОРИ КОНГРЕС НА ЧУЖДЕСТРАННИТЕ ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ НА ПОЛСКАТА ИСТОРИЯ

Искра Баева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Полша е най-голямата централноевропейска държава, която през XX в. изживява всички поврати и предизвикателства, донесени от геополитическото разположение на Източна Европа. Поради това обстоятелство, а и заради вековното съперничество на Полша с Русия, поляците стават първият източноевропейски народ, който отхвърля наложената от Съветския съюз след Втората световна война система на държавен социализъм от съветски тип и слага началото на източноевропейските революции от 1989 г., наречена неслучайно „годината на чудесата“. И тъй като ние, историците, имаме ясното съзнание за неизбежното отражение на политическите реалности върху нашите професионални занимания, няма как да заобиколим факта, че именно „излизането“ на Източна Европа от съветска доминация създаде възможност за свободна историческа интерпретация на по-близкото и по-далечното минало за историците от нашия регион.

Тези въвеждащи бележки в пълна степен се отнасят за полските историци, които през последните две десетилетия направиха много за за-

пълване на „белите петна“ в собствената си история. Нещо повече, възвърнали самостоятелността на решенията си, те се опитаха да формират не само националния, но и международния облик на полската история. На тази цел е посветена част от дейността на Дружеството на полските историци, чийто Краковски отдел започна да организира световни конгреси на чуждестранните изследователи на полската история. Става дума не просто за преглед на написаното за полската история по света, а за стимулиране и донякъде за направляване на темите и насоката на изследванията, с други думи – за пропаганда на родната история по света.

Пет години след първия световен конгрес през тази година – от 12 до 15 септември 2012 г., беше проведен Вторият конгрес на чуждестранните изследователи на полската история, който отново беше в Краков. Основната тема на тазгодишния конгрес беше формулирана по следния начин: „Полша в Средна Европа“ (Определението на региона като „Средна“ е типично полско и регионално, докато за останалата част от света се използва понятието „Централна“, но предпочитам да спазя полската традиция).

Независимо че в известна степен Вторият конгрес отстъпва по масовост на първия (в който са участвали 500 историци), все пак той събра 400 участници от 40 страни, като 250 от 31 страни бяха с доклади, а останалите участваха само в дискусиите и в съпътстващите дейности. Решението да се поканят много повече участници, отколкото са докладчиците, може да изглежда странно, но то говори както за липсата на големи финансови проблеми, така и за целенасочените усилия да се стимулират заниманията с полска история по света. За разлика от първия конгрес в този имаше и българско присъствие в лицето на две български исторички, които в продължение на години се занимават с полска история – гл. ас. д-р Детелина Динева от Института за исторически изследвания към БАН и проф. д-р Искра Баева от Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, като и двете бяха с доклади в различни секции.

Основните заседания на конгреса се провеждаха в Аула Максимум на Ягелонския университет. Откриването на конгреса стана с участието на председателя на Сейма на Полската република Богдан Борушевич – бивш активист на Независимия профсъюз „Солидарност“, историк по образование и политик по призвание, който произнесе встъпително слово на тема как се прави, но и как се пише историята. В откриването участваха още кметът на Краков проф. Яцек Майхровски, министърът на науката и висшето образование Барбара Кудрицка, заместник-министърът на външните работи на Полската република Януш Чисек, депутати от полския Сейм. На тържественото откриване бяха раздадени награди за книги, посветени на полската история от различни страни, като между

наградените беше и българският историк Владимир Мигев за книгата му „Полската криза, „Солидарност“ и България (1980–1983)“ (издание на УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2008). Тя не е посветена на полската история, а само на отражението на ставащото в Полша върху България, но въпреки това отличаването на тази книга изигра положителна роля за припомнянето на България и българската историография в съвременна Полша. Тук е моментът да обърна внимание върху водещата тенденция при отличаването на наградените книги – те бяха определени първо според географския принцип, целящ да подчертае широкия обхват на заниманията с полска история по света, и второ – върху положителната оценка за събитията от полската история.

Естествено е, че при толкова много участници работата на конгреса беше структурирана в множество секции, дискуссионни студия, презентации, докторантски училища, журналистически представления. Това много ясно личи от големия спектър на теми от полската история, които са предизвикали интереса на толкова много чуждестранни историци, но в същото време затрудняваше запознаването с работата на повече дискуссионни форуми или лекции. Ще изброя темите, които организаторите бяха формулирали, за да насочат работата на конгреса според програмата: „Пантеон на светите патрони: Полша и нейните съседи през Средновековието“, „Германските племена в Средна Европа. Исторически и археологически изследвания. Представяне и традиция в по-късните времена“, „Краков – мит и модел на средновековен град“, „Културната пъстрота в Жечпосполита XVI–XVIII в. – държавата и хората“, „Образите на властта – власт на образите. Иконография и пропаганда на кралската власт. Полша в Средна Европа – взаимно вдъхновяване и бариери“, „Християнските църкви в контекста на пъстрата в културно и етническо отношение Жечпосполита“, „Обликът на модернизацията през XIX в.: Полша и нейните съседи. Изследване на отделните случаи“, „Полската тема в архивите на Средна Европа“, „Лайпциг – Виена – Краков – Лвов около 1900 г. На кръстопътя на музиката и културата“, „Инструменти за експанзия на великите сили в Средна Европа“, „Опит и перспективи за изследователско сътрудничество в Средна Европа“, „Следите на авангарда – изкуството и архитектурата в Средна Европа след 1945 г.“, „Еврейската общност в Полша след Холокоста“, „Полският опит с тоталитаризмите през XX в. на основата на познанието в средноевропейските народи – общност и уникалност на опита“, „Среща със „свидетелите на историята“: чужди–свои. Разказ отвън: Беларусия“, „Историкът в публичното пространство“, „Бъдещето на Вишеградската група“, „Какво представлява Средна Европа? Изследване на понятието“, „Съществува ли Средна Европа и кой признава своята принадлеж-

ност към нея“, „Историята на Полша в чуждестранните учебници по история“, „Периферията на историята: микроистория – Gender изследвания – Oral History. Историята отдолу. Микроистория на всекидневието“, „Обикновен и празничен ритъм на всекидневието на малкия град в Полша. Перспективи за трайност и промяна“, „Полските евреи и полско-еврейските отношения на фона на съвременната историография“, „Наследство и памет“, „Храна, самоопределение, култура“, „Поляците и техните съседи в Средна Европа – политически връзки и тяхното отразяване в историографията“, „Полша в Централна и Източна Европа. Историографски образи“, „Промени в културния пейзаж на Краков през XX в.“, „Историята в служба на бъдещето. Историческата политика и soft power в съвременната външна политика – случаят Полша и Средна Европа“, „Издаване на извори – ограничения и перспективи“, „Мястото на съвременна Полша в региона и по света. Извършеното през последните десетилетия и предизвикателствата на бъдещето“, „Нови форми на историческото присъствие: филмът, телевизията и интернетът“, „Общи или различни преживявания? Сравнение между миграцията на поляци и на други народи по света“, „Звуковите архиви в мрежата – исторически интернет услуги на Полското радио“.

И това не беше всичко – паралелно с представянията и дискусиите на историци и любители на историята вървяха студентски и докторантски обсъждания по две не по-малко интересни, а и сложни теми: докторантската беше „От работилницата на транснационалната история: методологични аспекти на съвременните парадигми на историческото изследване“, а студентската – „Образът на полската история в академичните учебници в държавите от Средна Европа“.

Дори само изброяването на темите показва както мащаба на събитието, така и дълбоките традиции и разнообразието при изследователските подходи в полската историография. При това отново ще припомним, че организатор е местна структура на Дружеството на полските историци, а не някоя държавна или чисто академична институция.

Моят доклад беше предвиден за програмата на секцията „Мястото на съвременна Полша в региона и в света. Постигнатото през последните десетилетия и предизвикателствата на бъдещето“, която се проведе на едно от последните заседания на конгреса – 14 септември в голямата зала на Аудиториум Максимум. Докладът ми беше на тема „Ролята на Полша за ерозията на съветския модел на социализма в Източна Европа – 1956–1989 г.“ и беше представен съвместно с тези на колегите Инеса Яжборовска от Москва, Фредерик Десберг от Белгия, Пиер-Фредерик Вебер, който преподава в Шчечин, Утако Окано от Япония, германката Марен Рьогер, която работи във Варшавския университет.

Дискусиите бяха съсредоточени около начина, по който се интерпретира и представя на съвременните поколения в цяла Европа, а и по света, сложното минало на региона Източна и Централна Европа. Специално към моята теза бе зададен въпросът как мога да очертая облика на Полша и поляците в българското общество в годините на Източния блок. В отговора си разказах малко по-подробно за влиянието, което полският пример е оказвал върху част от българите в целия период след бунта в Познан от 28 юни 1956 г. до спечелените от НП „Солидарност“ полусвободни избори през юни 1989 г. Същевременно посочих, че възприемането на полските събития в България съвсем не е еднозначно, но образът на поляците е като най-бунтовен от източноевропейските народи. Споделих и впечатлението си от днешния образ на поляците в българското общество, който вече не е толкова героичен, а и положителен.

Многобройността на паралелните обсъждания значително намали възможностите да бъдат обхванати всички дискусии, затова мога да представя малко по-подробно само онези няколко, отнасящи се до XX в. и достигащи до началото на XXI в.

Първото, което прави впечатление, е, че темите започват със Средновековието (поради липса на античност), но продължават не само до края на XX в., а се обсъжда и историята и нейното обществено въздействие върху събитията от началото на XXI в. и върху по-далечното бъдеще – каква е ролята ѝ при формирането на представата за миналото и за мястото на Полша в Европа и в света. Второто е необикновената широта и пестротата на темите, проблемите и изследователските подходи, които демонстрират както многобройните изследователски посоки, в които работят полските историци и към които искат да насочат и чуждестранните, така и широката творческа инвенция при търсенето на неизследвани теми или социални аспекти от миналото.

Конгресът събра чуждестранните историци, занимаващи се с полска история, но организаторите се бяха постарали чужденците да се срещнат не само помежду си, но и с полските си колеги, като за полските историци бе оставена ролята на модератори, участници в дискусиите и лектори в някои специфични заседания. И още нещо, публиката също беше много активна при задаването на въпроси, независимо или може би именно защото се състоеше не само от професионални историци или преподаватели, включително и в средното училище, а и от граждани любители на историята, които в Полша са твърде много и твърде влиятелни, като имаме предвид тясната връзка между история и съвременна политика в тази голяма и важна за Европа страна.

Може би най-силен интерес в началото на конгреса предизвика секцията „Полският опит с тоталитаризма на XX в. на фона на преживяното от другите източноевропейски народи – общото и уникалното в натрупания опит“. В нея от различни гледни точки във времето и в пространството – от историята на древността и Средновековието до ден днешен и от Канада до България, бяха представени различните виждания за това, кое може и кое не може да се нарече тоталитаризъм, дискусиите около самото понятие и преживяното от европейските народи през XX в. За новия подход при разискването на темата говори дори и само малката бележка на проф. Бруно Йенс, че тоталитаризмът невината има само негативно звучене. Така или иначе, дискусиата за тоталитаризма за пореден път показва колко различни интерпретации може да получи това понятие и колко различни държави не само в Европа, а и в други континенти могат да бъдат определени като такива – всичко това говори по-скоро за чисто политологичния характер на понятието и за трудностите то да се използва в прецизния професионално-исторически анализ.

Подобна оживена дискусия предизвика и понятието „Средна Европа“, поставено в основата на обобщителната тема на конгреса. От

докладите на чуждестранните участници и благодарение на уелото модерирание от страна на полските организатори се очерта променливият геополитически характер на понятието „Средна Европа“. То се появява като германска идея в края на XIX и началото на XX в., добива славянски характеристики в периода между двете световни войни, за да се прояви като либерална идея в Източния блок след Втората световна война и бавно да избледнее след края на Студената война. Въпреки променливия характер на понятието поляците не пропуснаха да отбележат собствения си принос за специфичния образ на понятието „Средна Европа“ посредством идеята за федерализъм (Полско-литовската уния и федералистичните идеи на Юзеф Пилсудски), идеята за „междуморието“ като обособен регион, както и други не толкова безспорни полски черти като толерантността, привързаността към демокрацията, свободолюбието, изразено в борбата с исляма и с болшевизма, създаването на „Солидарност“.

Последната дискусия, на която искам накратко да се спра, се отнася до важната и за нас тема за социалната роля на историята – дали тя може и трябва да служи на бъдещето и ако да, как тази нейна функция да бъде реализирана. Според Мачей Шимановски социалната функция на историята се реализира посредством провеждането на държавна „историческа политика“, чрез контрол върху учебниците по история, географските и други названия и културните артефакти. Проблемът за отношенията между власт и история в региона на Средна и Източна Европа обаче е в това, че споменът от силната идеологизация все още е много силен и е пречка за провеждането на държавна „историческа политика“. Тази теза беше остро оспорена и обсъждана от много участници в дискусията, в която ясно се сблъскаха две парадигми – традиционният националистически дискурс, възлагащ на държавата грижата за националното възпитание, и новият проевропейски, залагащ на разнообразието, толерантността и алтернативността. Очевидно е, че дискусията за това, доколко държавата има правото и задължението да се намесва в работата на историците, ще продължи и в бъдеще.

Може би най-полезното събитие, съпътстващо конгреса за чуждестранните историци, беше панаирът на научната историческа книга, който се откри и продължи едновременно с конгреса. Панаирът даде възможност на всички участници не само да си закупят най-важните книги по тяхната проблематика, но и да се запознаят с водещите тенденции в полската историография от всички университетски и изследователски центрове в цяла Полша, с острите спорове за миналото, които продължават и едва ли скоро ще приключат.

„POLAND IN CENTRAL EUROPE“ – THE SECOND INTERNATIONAL CONGRESS OF POLAND HISTORY FOR FOREIGN RESEARCHERS

Abstract. The Second International Congress of Poland History for Foreign Researchers (12–15 September 2012) took place in Krakow, the capital of Poland till the third partition of the state in 1795. The main goal of the congress was to give a floor to foreign historians to present the results of their research work on the Polish past. The Polish participation was reduced to discussions guide and attendant lectures and seminars. Special attention should be paid to the fact that the congress was organized by The Society of Polish Historians and more precisely – by its local Krakow section. This scientific event may be of interest to the Bulgarian historians, because it gave an example of national scientific propaganda and also revealed the significant potential of a civil organization, when supported by the state and the society.

Indicative of the congress was the fact that more than 400 foreign historians from 40 countries took part in it. The main theme of the scientific meeting was very well selected and formulated: „Poland in Central Europe“. It enabled the historians to discuss many problems which are of great importance even nowadays. Among them were: when and how the notion „Central Europe“ emerged; what was its geographic range; how it changed in the course of time; what the historical determination of political characteristics of Central Europe really was and to what extent these characteristics depended on the West and East influence on the region or had their own genesis; how peoples and states lived together in this mixed region and many others. It was for the first time that a Bulgarian scholar participated in such a congress and it was assured as a result of the initiative and the support of the Polish Institute in Sofia.

The large-scale organization of the congress, the broad and profound discussions on traditional and innovative approaches in the investigation of the past, the debate on crucial events that marked the destiny of Eastern Europe, the lectures, expositions (especially that of science literature) and film-shows within the frames of the congress, clearly demonstrated how important it is for the historians from all over the world to meet and discuss free and without restrictions.

Prof. Iskra Baeva, PhD

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-mail: iskra.baeva@yahoo.com